

Het is aan ons om de democratie sprekend te maken

De wereld staat op een historisch kantelpunt, nu van de twee rivaliserende waardesystemen het autoritaire aan gezag wint ten koste van het liberaal-democratische. Wil het democratische overeind blijven, dan moet het zijn arrogante houding, die blijkt uit zelfgenoegzaamheid en desinteresse voor wat elders in de wereld gebeurt, loslaten en hard werken om de eigen waarden te onderhouden. Niet polariseren, maar verbinden: dat is het devies, zowel nationaal als internationaal.

door Kathleen Ferrier De auteur is voorzitter van de Nederlandse Unesco Commissie, en voormalig Tweede Kamerlid voor het CDA. Ze woonde eerder in Suriname, Chili, Brazilië en Hongkong.

In 1972 was Richard Nixon de eerste president van de Verenigde Staten die een bezoek aan China bracht. De hele wereld keek mee. Met zijn bezoek verbrak hij het isolement waarin China verkeerde sinds de Communistische Partij er in 1949 alleenheerser werd. De boodschap van Nixon aan Beijing was dat de Chinese belangen het best gediend konden worden door 'het accepteren van de basisregels van internationale beschaving'. In 2000, bij de toetreding van China tot de WTO, sprak de Amerikaanse president Bill Clinton woorden van gelijke strekking. Lidmaatschap van de WTO zou China 'de goede kant op' sturen en, zo voegde hij eraan toe: 'Het is ook gunstig voor onze eigen economieën.'

De wereld ziet er exact vijftig jaar na Nixons historische bezoek compleet anders uit. Nu is het niet de ontmoeting tussen de VS en China die de aandacht van de wereld trekt, maar de ontmoeting tussen China en Rusland. In 1972 kon de VS de twee communistische landen nog uit elkaar spelen. Anno 2022 is het eerder andersom: Rusland en China weten dat andere systeem, dat van de liberaal-democratische landen, uit elkaar te spelen.

'Democratie is niet vanzelfsprekend.' Ik zeg het vaak en op grond van mijn ervaringen door jarenlang wonen en werken op verschillende plekken in de wereld. Na mijn jeugd in Suriname en mijn studie in Nederland deed ik mijn eerste werkervaringen op in het Chili van de jaren tachtig, onder de militaire dictatuur van Augusto Pinochet. Het Chileense volk werd onderdrukt; er heerste angst, en politieke tegenstanders van Pinochet werden vermoord of verdwenen zomaar. Als vrijwilliger

bij het rooms-katholieke apostolisch vicariaat werkte ik in de krottenwijken, de *poblaciones*. In Chili heb ik ervaren wat het betekent om in een land te wonen waar het volk geen stem heeft en waar per decreet wordt geregeerd.

Toen was Europa, en zeker Nederland, voor onze vrienden en collega's in Chili – en andere Zuid-Amerikaanse landen –, hét voorbeeld van een samenleving waar burgerrechten gerespecteerd werden. De Europese liberale democratie was het model.

We hebben het voorrecht gehad mee te maken hoe het Chileense volk de president en zijn junta in 1988 terugstuurde naar de kazerne. Democratie had gewonnen.

Democratie is fragiel

Jaren later woonde en werkte ik in Hongkong. Ik was universitair docent, doceerde vakken als Gender en politiek, Europese politiek en Democratische modellen. Mijn studenten waren zeer nieuwsgierig – ‘Wat kunnen wij, die in Hongkong democratie willen behouden, leren van Europese democratische modellen?’ – maar ook heel kritisch: ‘Wat heb je aan democratie als mensen als Trump en Bolsonaro legitiem aan de macht kunnen komen?’ ‘Waarom hebben de traditionele politieke partijen in Europa geen antwoord op het opkomende populisme?’ ‘Wat stellen die democratische waarden in de liberale wereld eigenlijk voor? Is men bereid ervoor te vechten?’ ‘Wat hebben wij in de rest van de wereld aan die democratische waarden?’

In Hongkong hadden we te maken met ‘Eén land, twee systemen’. Onder dat principe was Hongkong in 1997 door de Britten teruggegeven aan China. Hongkong zou tot 2047 de tijd krijgen om te re-integreren

in China en tot dan democratische vrijheden en burgerrechten behouden, zoals een direct gekozen volksvertegenwoordiging en vrije verkiezingen, onafhankelijke rechtspraak en vrijheid van meningsuiting. Het heeft zo lang niet geduurd: op 1 juli 2021 werd vanuit Beijing een eind gemaakt aan de democratie in Hongkong door het invoeren van een nationale veiligheidswet.

Ook reisde ik geregeld naar Myanmar, op uitnodiging van het National Democratic Institute van Madeleine Albright, om met politici in Myanmar te werken. Zij zetten zich met hart en ziel in om het flintertje democratie dat daar was, te versterken om het te kunnen behouden. Tevergeefs. In februari 2021 nam de Tatmadaw, het leger, met geweld de macht over. Weg democratie.

Democratie is niet vanzelfsprekend, en is fragiel.

‘Wat heb je aan democratie als mensen als Trump en Bolsonaro legitiem aan de macht kunnen komen?’

Eén wereld, twee systemen

‘Heeft democratie nog zeggingskracht?’ Dit is een vraag die ik met steeds grotere urgentie gesteld hoor worden. Sinds de jaren tachtig is er veel veranderd: de Europese liberale democratieën zijn allang geen model meer. Dat zie ik terug in die vraag van mijn Hongkongse studenten: in hoeverre is men, in die democratieën, bereid echt voor die waarden op te komen? Die vraag speelt zowel nationaal, intern in de democratische landen, als internationaal. Hoe manifesteren die landen zich in

een wereld die anno 2022 bestaat uit twee grote waardesystemen die strijden om het heersende systeem te worden: de autoritaire wereld tegenover de democratisch-liberale wereld.

We staan op een historisch kantelpunt. De prangende vraag is: hoe sterk zijn onze democratieën?

Als je geregeld geruime tijd buiten Europa gewoond hebt en ten diepste kennis hebt van landen, talen en culturen die ver afstaan van de westerse, kun je met een frisse blik en vanuit een ander perspectief kijken naar wat er binnen Europa en binnen Nederland gaande is. ‘Waar komt die westerse arrogantie toch vandaan?’, vroeg een collega mij al begin jaren negentig, toen ik in Brazilië woonde en werkte.

En als ik, na vijf jaar Hongkong weer terug in Nederland, naar ons land en naar Europa kijk, doemt ook bij mij een beeld op van arrogantie, en van achteloosheid.

Arrogantie

Arrogantie, omdat men in liberale democratieën nog steeds meent de norm voor de rest van de wereld te zijn. Er bestaat nog steeds een beeld van landen die in hun ontwikkeling ‘achterlopen’ bij onze democratieën. Wij lopen voorop, wij zijn de norm. Blind gaat men ervan uit dat andere landen net zo willen worden als wij. Dat maakt arrogant, en die arrogantie maakt blind voor de kwetsbaarheid van het eigen systeem, waardoor we het ook niet met overtuiging en liefde verdedigen. We denken

dat het een vanzelfsprekendheid is, maar niets is minder waar.

Arrogantie maakt ook blind voor wat er in dat andere, autoritaire, systeem gaande is. Want hebben we oog gehad voor wat er in Rusland gaande is en wat tot de inval in Oekraïne geleid heeft?

Arrogantie, terwijl daarbij het

gezag dat de liberale wereld tot voor kort had, nog ondermijnd wordt ook door het eigen optreden. Dat is verdeeld, en daardoor zwak, inconsistent ook, als het gaat om de eigen waarden. Dramatisch voorbeeld is wat er over is van de betrokkenheid van westerse landen in Afghanistan. De onbeschrijflijk verdrietige beelden van het vliegveld van Kabul augustus 2021 staan symbool voor het verval van democratische waarden. ‘Dit is waar de westerse betrokkenheid ons uiteindelijk gebracht heeft’, zei een van mijn Afghaanse studenten aan de Asian University for Women in Bangladesh. Ik had geen weerwoord.

Maar kijk ook naar Hongkong: hebben de mensen die daar opkomen voor dezelfde democratische waarden als die van Europa, zich werkelijk gesteund gevoeld? Hetzelfde in Myanmar. Het gaat zelfs zover dat het Internationaal Gerechtshof de militaire regering als legitiem aanvaardt in het geding dat Gambia aangespannen heeft tegen Myanmar, wegens genocide tegen de Rohingya – en dus niet de alternatieve regering, samengesteld uit democratisch gekozen volksvertegenwoordigers.

En waarom moest het tot 2019 duren voordat er een officiële verklaring door 22 ambassadeurs werd ingediend bij de Mensenrechtenraad over het lot van de

Arrogantie maakt blind voor de kwetsbaarheid van het eigen systeem, waardoor we het ook niet met overtuiging en liefde verdedigen

Oeigoeren in Noordoost-China, terwijl de eerste geluiden daarover al van 2016 dateren? Hoe wil je dan als democratisch systeem nog serieus genomen worden?

Achteloosheid

Ik zie ook achteloosheid, vooral nationaal, waarmee we onze democratische instituties eigenhandig ondermijnen en uithollen. Neem de volksvertegenwoordiging. Bijna niemand wil zich nog associëren met de manier waarop men in de nationale vergaderzaal in Den Haag met elkaar omgaat. Men is respectloos en onverdraagzaam. Terwijl we in ons democratisch bestel juist prat gaan op respect en verdraagzaamheid. Maar ook de vrije rechtspraak is geen vanzelfsprekendheid meer. Sinds de brute moord op advocaat Derk Wiersum is dat wereldwijd duidelijk.

De media en zeker de sociale media spelen bij de uitholling en ondermijning een grote rol. Valse waarheden en scheldpartijen drijven de burgers in liberale

De media en zeker de sociale media spelen bij de uitholling en ondermijning van de democratie een grote rol

Bron: iStock

democratieën nog verder uit elkaar dan ze al waren als gevolg van kloven door verschil in opleiding, etniciteit, woonplaats, inkomen enzovoort. En dat in een land waar we godzijdank nog kunnen spreken van persvrijheid. Ik vraag mij weleens af of men wel inziet dat die kostbare vrijheid ook met een verantwoordelijkheid komt: het leveren van kwaliteitsjournalistiek. Dat betekent: niet meegaan met hypes en met de waan van de dag, je hoeden voor oppervlakkigheid – beide helaas nu nadrukkelijk zichtbaar, bijvoorbeeld in het eindeloze gekeuvel aan de praattafels op tv.

Zoals gezegd: we staan op een kantelpunt. Het komt erop aan nú serieus in te zetten op behoud van democratische waarden, internationaal én nationaal.

Internationaal

We leven in een wereld met twee systemen. Het democratische systeem is arrogant en zelfgenoegzaam en denkt nog steeds de norm te zijn, ‘de basisregels van de internationale gemeenschap’ te kunnen dicteren, en te weten wat voor iedereen ‘de goede kant’ is, terwijl het zelf ernstig tekortschiet. Het autoritaire systeem wint aan gezag tegenover een verdeeld en dus zwak opererend democratisch systeem. Het wint ook letterlijk terrein: Rusland beslaat sowieso al een achtste van al het land op aarde, maar heeft de voormalige Sovjetrepublieken niet echt losgelaten, zoals de afschuwelijke inval in Oekraïne laat zien. China laat er ook geen onduidelijkheid over bestaan dat na Hongkong ook Taiwan weer thuisgehaald zal worden. In ieder geval vóór 2049, als gevierd wordt dat de Chinese Communistische Partij honderd jaar aan de macht is, maar vermoedelijk al veel eerder.

Hoe dreigend dit ook klinkt: het moet mijns inziens géén reden zijn om te denken in termen van vijandschap, van gewapende strijd en geweld. Natuurlijk moeten we niet naïef zijn en onder ogen zien hoe het autoritaire systeem wint aan invloed in de democratische wereld, en daar stevig voet aan de grond heeft in wetenschappelijke, economische, militaire en politieke kringen. Wat mij betreft is diplomatie belangrijker dan ooit: het gesprek moet gaande blijven, ook al is militaire inzet om kwetsbare burgers te beschermen evenzeer nodig. Maar ... dat kan alleen op grond van gedegen kennis over de gesprekspartner en, vooral, van een eigen agenda: een agenda die gedeeld wordt door het democratische deel van de wereld en waaruit glashelder blijkt wat de waarden zijn waar deze landen voor staan én dat ze die niet zullen opgeven. Die agenda ontbreekt vooralsnog, en dus ligt het probleem niet bij dat andere systeem, maar allereerst bij het onze.

Nationaal

In verschillende publicaties over de uitholling van de democratie en wat daarop het antwoord zou kunnen zijn, lees ik steeds vaker de roep om een heel andere manier van politiek bedrijven. Er is een verlangen om terug te keren naar de zachte, verbindende krachten in de politiek. Ik ben het daar van harte mee eens, natuurlijk ook vanuit mijn Unesco-perspectief.

Politieke moed is niet langer de harde retoriek van het polariseren. Die moed blijkt nu ook uit pal staan voor waarden, het gesprek zoeken, zelf kwetsbaar durven zijn, met als doel tot concrete en werkbare oplossingen te komen voor de vele uitdagingen waarmee we geconfronteerd worden. We moeten niet vervallen in de loze beloften en terug-naar-vroeger-oplossingen waarmee populistische partijen komen, maar in plaats daarvan effectief en constructief beleid formuleren,

waardoor burgers zich werkelijk gezien en gehoord weten. Alleen op die manier kunnen we het vertrouwen in de politiek, dat nu zo ver te zoeken is, terugwinnen. We moeten eigentijds inhoud geven aan de eigen uitgangspunten, de eigen universele boodschap op een authentieke manier uitdragen, en ons niet laten leiden door de uitkomsten van de Motivaction-staatjes en het willen behagen van de boze burger. Die manier van politiek bedrijven levert geen enkele winst op – dat hebben wij als CDA de afgelopen jaren wel ervaren.

Daarbij speelt ook nog de vraag of het bevorderen van de zachte krachten alleen wel genoeg zal zijn om het vertrouwen terug te winnen. Ik denk dat er meer nodig is, namelijk een hervorming van ons bestel. We hebben een politiek en bestuurlijk systeem opgebouwd dat zo complex geworden is dat de menselijke maat totaal is verdwenen, en de mens in de bureaucratische structuren compleet onzichtbaar. Het systeem zelf ondermijnt de democratie, omdat het is vastgelopen. Dat zien we onder andere in de toeslagenaffaire.

Politieke moed is niet langer de harde retoriek van het polariseren

Het midden

Onlangs beluisterde ik een podcast van Isabel Allende, de Chileense schrijfster. Daarin zegt ze onder meer dat naar haar mening mensen genoeg hebben van polariserende krachten, en daarom het politieke midden zoeken. Nationaal en internationaal.

Allende heeft gelijk, en dat betekent dat er grote kansen liggen voor mensen en partijen – zoals het CDA – die dat midden en het verbinden in hun DNA hebben. Het is aan ons, democraten, en christendemocraten in het bijzonder, om die kansen nu te pakken. Níét vanwege eigen macht of partijpolitiek gewin, maar omdat onze wereld dat dringend van ons vraagt.

Want we staan op een historisch kantelpunt. Of we het willen zien of niet.

Artikel in het kort:

- * Waar in de tweede helft van de vorige eeuw het Westen probeerde China in het kamp van de liberale democratieën te trekken, zijn Rusland en China nu bezig de liberale democratische landen uit elkaar te spelen
- * Democratieën zijn zeer fragiel, zoals blijkt in Hongkong en Myanmar, waar geweld en autocratie de democratische krachten om zeep helpen
- * Wie van buiten naar Europa en het Westen kijkt, ziet hoe er vanuit liberale democratieën arrogant en achteloos naar elders in de wereld gekeken wordt, waardoor men hier blind is voor ontwikkelingen daar en in eigen land
- * Om overeind te blijven moet de democratie haar eigen, universele boodschap op een authentieke manier uitdragen; ze moet haar kracht niet zoeken in polarisatie, maar in verbinding